

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

У статті проведено аналіз змісту та встановлено певні особливості сучасного правового регулювання корпоративних відносин. Зокрема, розглядається існуючий на сьогодні закордонний досвід правового регулювання діяльності суб'єктів корпоративного права. Крім того, пропонується запровадження державою більш ефективних механізмів реалізації існуючих програм з гармонізації та адаптації корпоративного законодавства України до стандартів ЄС.

Ключові слова: корпорація, інноваційний розвиток, НДДКР-лабораторія, транснаціональна компанія, корпоративне право.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні склалася ситуація, коли економіка держави зазнає втрат не лише через наслідки системної світової кризи та зовнішню конкуренцію потужних транснаціональних корпорацій з великим інноваційним капіталом, але й через численні вади внутрішнього «ручного» управління економікою в умовах досить специфічного українського олігархічного капіталізму. Його представники (найпотужніші вітчизняні холдинги з ознаками транснаціональних корпорацій) визначають «...не тільки показники економічного зростання, конкурентоздатності або, навпаки, стагнації та консервації відсталого технологічного рівня виробництва, але і напрями загальних суспільно-економічних процесів, а також значною мірою і характер їх господарсько-правового забезпечення» [1].

Отже, перед державою постає актуальне завдання успішної інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір, але з обов'язковим забезпеченням інтересів національного товаровиробника. Створення такого гнучкого балансу в сучасних умовах домінування корпорацій у світі є великою дилемою, але створення життєздатних механізмів правового регулювання відповідних соціально-економічних відносин стане запорукою забезпечення національної економічної безпеки України.

Основна **мета** викладеного матеріалу – це аналіз та визначення змісту і особливостей закордонного досвіду правового регулювання корпоративних відносин, що складаються між їх учасниками на сучасному етапі розвитку. Це буде сприяти більш раціональному вирішенню таких **завдань** як: формування ефективних механізмів правового регулювання корпоративних правовідносин та реалізації корпоративних прав.

Аналіз останніх досліджень. Питанням, що розглядаються в статті, приділяється чимало уваги з боку іноземних та вітчизняних правників та економістів. Зокрема, науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять роботи таких науковців: як: Д. В. Задихайло, О. М. Вінник, І. В. Спасибо-Фатеева, Т. В. Кашаніна, О. Р. Кібенко, І. А. Селиванова, Ю. Є. Атаманова, В. М. Кравчук, О. В. Щербина, Н. С. Глузь, А. Г. Бобкова, О. М. Давидюк, і праці інших науковців. Незважаючи на ряд робіт, присвячених окремим аспектам визначення суті та особливостей правової регламентації діяльності суб'єктів корпоративного права, в науці немає загально визнаного розуміння та єдиної думки щодо змісту та механізмів регулювання цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу. Швидке зростання прямих іноземних інвестицій, вихід технологічного поділу праці за межі фірм, галузей і національних кордонів супроводжується появою гігантських міжнародних науково-виробничих комплексів з філіями в різних країнах світу. Транснаціональні корпорації перетворюють світову економіку в міжнародне виробництво, забезпечуючи прискорення науково-технічного прогресу в усіх його напрямках: технічному рівні і якості продукції, ефективності виробництва, вдосконаленні форм менеджменту, управління підприємствами. Кількість ТНК зростає швидкими темпами: у 1970 р. у світі налічувалося 7,3 тис. ТНК, їх оборот складав близько 626 млрд дол., а в 2015 р. в світі налічувалося близько 82 тис. ТНК та їх оборот складав більше 30 трлн дол.

Зростання кількості корпорацій пояснюється багатьма причинами, серед яких на першому місці знаходиться конкуренція, що змушує знижувати витрати, збільшуючи масштаби виробництва і вводячи новітні технології, шукати нові ринки, дешево робо-

чу силу, розмішувати виробництво там, де нижче оподаткування, і т. ін. Майже всі найбільші ТНК за національною приналежністю відносяться до трьох економічних центрів нашої планети – США, ЄС та Японії. При цьому, за результатами комплексного аналітичного дослідження «Глобальний індекс інновацій 2017» (Global Innovation Index 2017) [2], яке щорічно проводиться Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO), рейтинг країн за критерієм розвитку інновацій останні 2–3 роки є практично незмінним. Очолюють цей рейтинг такі країни, як Швейцарія, Швеція, Великобританія, Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Гонконг, Сінгапур та деякі інші. Показники цих країн свідчать про те, що вони займають лідируюче положення за всіма критеріями Індексу, демонструючи збалансовані показники у сфері інновацій (як за витратами, так і за результатами інноваційної діяльності).

Так, Сполучені Штати істотно підвищили витрати на розробку програмного забезпечення і рівень зайнятості в наукомістких галузях. До речі, це підтверджується, наприклад, відомими рейтингами Forbes. Цікаво, що станом на сьогодні із десяти корпорацій, які очолюють рейтинг Forbes «The World's most innovative companies», шість корпорацій мають походження саме із США. Серед них такі, як: Amazon.com (найбільша компанія у світі по обороту серед тих, що продають товари і послуги через Інтернет), Salesforce.com (один з лідерів в світі з розробки програмного забезпечення; постійними замовниками цієї компанії є такі корпорації, як Google, Dell, Toyota, Cisco, Hitachi); Alexion Pharmaceuticals (є оригінальним розробником і дистриб'ютором інноваційних медичних препаратів, а також проводить наукоємкі дослідження щодо лікування імунної системи людини); Regeneron Pharmaceuticals (є одним з лідерів у світі в галузі розробки біотехнологій); це також VMware (найбільший у світі розробник програмного забезпечення для віртуалізації) та Intuitive Surgical (американська корпорація, яка розробляє та виготовляє роботизовані хірургічні системи) [3].

До речі, такі успішні корпорації, як Apple, Samsung Electronics та Microsoft (які за іншим рейтингом Forbes «The World's biggest public companies» входять до провідних компаній світу за своєю капіталізацією), щороку витрачають все більше коштів на науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки (НДДКР). За даними однієї з найбільших аналітичних компаній світу Millward Brown, саме розвиток інновацій дозволив компанії Google у 2014 р. вийти в лідери за капіталізацією, яка зросла за рік на 40 % і склала 159 млрд дол. США, випередивши компанію Apple завдяки таким інноваціям, як Google

Glass, інвестиції в штучний інтелект і поширення платформи Android на різні типи пристроїв.

Але буде справедливим зазначити, що в останні роки досить характерною стала тенденція збільшення числа ТНК з числа країн, що розвиваються, та тих, що належать до перехідних економік. При цьому показово, що масштаби НДДКР у цих державах збільшуються швидше, ніж у державах з високим рівнем доходів. В останні п'ять років найбільш помітні прояви цієї тенденції можна було спостерігати в Китаї, Аргентині, Бразилії, Польщі, Індії. Крім того, країни, що розвиваються, з великим відривом лідирують за кількістю поданих заявок на патенти, особливо Китаї.

Таким чином, аналіз сфер діяльності найбільш успішних інноваційних корпорацій світу вказує на те, що саме «високі», наукоємні технології, такі як розробка програмного забезпечення, розробка та виготовлення електронних роботизованих пристроїв, біотехнології, сучасна фармакологія із застосуванням нанотехнологій, визначають найпотужніший вектор розвитку світової економіки в ХХІ ст. Зважаючи на це, держава має створювати за допомогою як правових, так і економічних механізмів умови для захисту та гнучкої інтеграції національної економіки в сучасну інноваційну економіку світу.

Варто зазначити, що серед правників та економістів існують різні точки зору відносно тієї ролі, яку відіграють ТНК у розвитку сучасних національних держав. Але слід зауважити, що ТНК об'єктивно впливають на інноваційний розвиток держави: вони змінюють структуру економіки країн, що розвиваються, посилюючи тим самим становище цих держав у міжнародному розподілі праці і міжнародних економічних відносинах. Дискусійною стосовно діяльності ТНК є позиція, яка полягає в тому, що в результаті міжнародних операцій транснаціональних корпорацій одна країна обов'язково отримує певну вигоду, а інша несе економічні втрати. Насправді, такий економічний результат виключити неможливо, однак існують альтернативні варіанти такої співпраці.

Так, у сучасних умовах приймаючи країни, які розвинені, так і країни, що розвиваються, як правило, схвалюють діяльність ТНК на своїй території. Більше того, у світі існує конкуренція між країнами із залучення прямих іноземних інвестицій, у процесі якої ТНК отримують податкові знижки та інші пільги. Отже, конкретний прояв впливу ТНК на економіку тієї чи іншої країни залежить від економічної потужності суб'єктів відносин, положення філій і дочірніх компаній ТНК у країні перебування.

По суті транснаціональна корпорація є великою компанією (або об'єднанням компаній різних країн),

що має закордонні активи (капіталовкладення) і суттєво впливає на будь-яку сферу економіки (або кілька сфер) в міжнародному масштабі. Питома вага її закордонних активів становить близько 25–30 % від їх загального обсягу. Вона має філії у двох і більше країнах [4]. ТНК – це об'єднання (корпорація) приватної головної фірми (материнської компанії), розміщеної в країні походження (базування) її капіталу та філій, що належать їй, але розміщених в інших (приймаючих) країнах. При цьому ТНК – це не тільки виробничі компанії, але і транснаціональні телекомунікаційні компанії, банки, страхові та аудиторські компанії, інвестиційні та пенсійні фонди.

ТНК мають великий вплив у різних регіонах світу, оскільки володіють значними фінансовими засобами, зв'язками з громадськістю, політичним лобі. Виділяють такі основні якісні ознаки ТНК: а) *особливості реалізації*: компанія реалізує значну частину своєї продукції за кордоном, тим самим помітно впливаючи на світовий ринок; б) *особливості розміщення виробництва*: у зарубіжних країнах знаходяться деякі дочірні підприємства та філії ТНК; в) *особливості прав власності*: власники даної компанії є резидентами (громадянами) різних країн. При цьому переважаючою є точка зору, відповідно до якої, щоб потрапити в категорію транснаціональних корпорацій, компанії достатньо мати хоча б одну з перерахованих ознак, найбільш важливою з яких вважається перша ознака. Що стосується інтернаціоналізації виробництва і власності, то ці дві ознаки можуть бути і відсутніми.

Транснаціональні компанії традиційно поділяють на три групи [5]: 1) *горизонтально інтегровані ТНК* – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, що виробляють однакові або подібні товари; 2) *вертикально інтегровані ТНК* – управляють підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах; 3) *роздільні ТНК* – управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не є об'єднаними.

Слід зауважити, що підрозділ ТНК – це відносно самостійне підприємство, що діє в економіці тієї чи іншої країни і бере участь у її зовнішніх економічних зв'язках заради цілей і за напрямками функціонування головної компанії. Підрозділи ТНК відрізняються від підрозділів інших зарубіжних компаній тим, що головна компанія надає для їх створення свої кошти, а суб'єкт підприємництва приймаючої країни створює компанію і реєструє її як національну юридичну особу. Фінансові, організаційні та інші зв'язки підрозділу з головною компанією є достатньо прозорими.

При цьому національний статус створює для підрозділу особливо сприятливі умови його діяльності і забезпечує такі переваги для головної компанії: відмінне знання місцевих економічних умов, національного законодавства, практики впливу держави на суб'єктів приватного підприємництва. Як результат, підрозділ має можливість діяти як національний господарюючий суб'єкт приймаючої країни, що дозволяє йому істотно скоротити комерційні та інші ризики компанії. Отже, така стратегія розміщення підрозділів має забезпечити: 1) максимальне їх наближення до ресурсів (природних, трудових, організаційних, технологічних, інформаційних, фінансових); 2) використання передових технологій управління підрозділами, що надає їм більшу самостійність у маркетинговій діяльності, з одного боку (що дозволяє їм швидше пристосуватися до умов приймаючої країни), і концентрацію, централізацію фінансових потоків і управління фінансами – з іншого. Залежно від юридичного статусу підрозділи можуть виступати як дочірні компанії, філії (відділення) і асоційовані підприємства.

Крім того, ТНК може застосовувати щодо своїх філій більш значну, ніж у дочірніх компаній, систему участі, для того щоб забезпечити собі безпосередній централізований контроль над усією їх діяльністю. У цьому випадку в приймаючій країні створюються відділення ТНК або наявні там дочірні підприємства перетворюються у відділення. Відмінними рисами відділення є відсутність статусу юридичної особи і приналежність усіх його акцій (паїв) материнській компанії.

Наступний варіант діяльності підрозділу ТНК – це асоційоване підприємство. Слід відзначити, що контроль над її діяльністю з боку ТНК є більш обмеженим, ніж контроль над діяльністю філій (відділень) і дочірніх компаній. Управління фінансовими потоками всередині корпорації здійснюється на основі системи участі, сутність якої полягає у володінні головною (материнською) компанією цінними паперами дочірніх компаній та асоційованих підприємств. У результаті формується багатоступенева залежність від головної (материнської) компанії великого числа компаній, яка дає їй можливість розпоряджатися капіталом своїх дочірніх і асоційованих компаній та отримувати від них прибуток. Отже, головна компанія має можливість здійснювати контроль над величезними потоками капіталів.

Таким чином, транснаціональні корпорації мають ряд беззаперечних переваг: можливість підвищення конкурентоспроможності та ефективності, які є загальними для всіх великих корпорацій, інтегруючих у свою структуру виробничі, науково-дослідні, по-

стачальницькі, розподільчі та збутові підприємства; додаткові можливості підвищення конкурентоспроможності та ефективності в результаті доступу до ресурсів іноземних держав (використання більш дешевої або більш кваліфікованої робочої сили, сировинних ресурсів, науково-дослідного потенціалу, виробничих потужностей і фінансових ресурсів приймаючої країни); близькість до споживачів продукції іноземного підрозділу корпорації і можливість отримання інформації про перспективи розвитку ринків і конкурентний потенціал компаній приймаючої країни.

Отже, підрозділи ТНК отримують переваги перед компаніями приймаючої країни в результаті використання науково-технічного і управлінського потенціалу материнської компанії та її дочірніх і асоційованих компаній і відділень; мобілізації «нематеріальних активів» (навичок управління, виробничого досвіду), які можливо використовувати не тільки там, де вони формуються, а й переносити в інші країни. Це також і можливість використовувати у своїх інтересах особливості державної, зокрема податкової, політики в різних країнах, різницю в курсах валют і т. д.; також це здатність продовжувати життєвий цикл своїх технологій і продукції, переносючи їх у міру амортизації в зарубіжні підрозділи, і зосереджувати зусилля і ресурси підрозділів у країні походження ТНК на розробці нових технологій і виробів.

Висновки. У контексті вищевикладеного слід зазначити таке: 1) аналіз сфер діяльності ТНК вка-

зує на те, що «високі», наукоємні технології є визначальним вектором розвитку економіки в ХХІ ст. і держава відповідно має створювати за допомогою як правових, так і економічних механізмів умови для захисту та гнучкої інтеграції національної економіки в сучасну інноваційну економіку світу; 2) інтернаціоналізація інноваційної діяльності ТНК, зокрема, шляхом створення закордонних НДДКР-лабораторій, у значній мірі впливає на конкурентоспроможність приймаючих країн і саме інноваційна складова на сьогодні є найважливішим фактором конкурентоспроможності в сучасній світовій економіці; 3) держава для виконання зазначених цілей має консолідувати найбільш прогресивні інтелектуальні ресурси нації (в тому числі через модернізацію матеріально-технічної бази та збільшення витрат на розвиток інноваційного сектору економіки) та на законодавчому рівні встановити межі концентрації економічної влади для всіх її суб'єктів, а також режим стримувань та противаг у взаємодії між ними; 4) сьогодні корпоративне право України має орієнтуватися на адаптацію із законодавством ЄС по суті з урахуванням національних особливостей українського права. Неможливість механічного перенесення правових положень викликана ще й тим, що в рамках самого ЄС процес гармонізації законодавства має постійний характер і визначається глибиною концептуальних підходів. Цей правовий масив потребує якісного й системного перетворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задохайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 456 с.
2. Global Innovation Index 2017. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/>.
3. The World's most innovative companies. URL: <http://www.forbes.com/innovative-companies/>.
4. Градобитова Л. Д., Исаченко Т. М. Транснациональные корпорации в современных международных экономических отношениях : учеб. пособие. Москва : Анкил, 2002. 123 с.
5. Дэниелс Джон Д., Радеба Ли Х. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции. Москва, «Дело Лтд», 1994. 784 с.

REFERENCES

1. Zadykhailo D.V. (2012). *Hospodarsko-pravove zabezpechennia ekonomichnoi polityky derzhavy* [Economic and legal support of the state economic policy]. Kharkiv: Yurait [in Ukrainian].
2. Global Innovation Index 2017. *globalinnovationindex.org*. Retrieved from: <https://www.globalinnovationindex.org/> [in English].
3. The World's most innovative companies *forbes.com* Retrieved from: <http://www.forbes.com/innovative-companies/> [in English].
4. Gradobitova L.D., Isachenko T. M. (2002). *Transnatsionalnyye korporatsii v sovremennykh mezhdunarodnykh ekonomicheskikh otnosheniyakh* [Transnational corporations in modern international economic relations]. Moscow : Ankil [in Russian].
5. Deniyels Dzhon D., Radeba Li Kh. (1994). *Mezhdunarodnyy biznes: vneshnyaya sreda i delovyye operatsii* [International business: the external environment and business operations]. Moscow. «Delo Ltd» [in Russian].

Д. И. ПОГРЕБНОЙ

кандидат юридических наук, доцент кафедры хозяйственного права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

В статье проведен анализ содержания и установлены определенные особенности современного правового регулирования корпоративных отношений. В частности, рассматривается существующий на сегодня зарубежный опыт правового регулирования деятельности субъектов корпоративного права. Кроме того, предлагается введение государством более эффективных механизмов реализации программ по гармонизации и адаптации корпоративного законодательства Украины к стандартам ЕС.

Ключевые слова: корпорация, инновационное развитие, НИОКР-лаборатория, транснациональная компания, корпоративное право.

D. I. POGRIBNYY

PhD (Legal Sciences), Associate Professor, the Economic Law Department,
Yaroslav Mudryi National Law University

FOREIGN EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION OF ACTIVITIES OF CORPORATE LAW SUBJECTS

Problem setting. At present, Ukraine has experienced a situation where the country's economy is suffering losses not only because of the consequences of a systemic world crisis and the external competition of powerful transnational corporations with a large innovative capital, but also because of numerous defects of the internal "manual" economic management in a context of rather specific Ukrainian oligarchic capitalism. Its representatives (the most potent domestic holdings with signs of transnational corporations) define not only indicators of economic growth, competitiveness or, conversely, stagnation and conservation of the backward technological level of production, but also the directions of general socioeconomic processes, as well as to a large extent and the nature of their legal provision.

Target of Research. The purpose of the material presented is an analysis and definition of the content and features of the foreign experience of the legal regulation of corporate relations, which are made up between their participants at the present stage of development. This will contribute to a more rational solution to such tasks as the formation of effective mechanisms of legal regulation of corporate legal relations and the implementation of corporate rights.

Analysis of recent researches and publications. The issues addressed in the article are paid much attention from foreign and domestic lawyers and economists. In particular, the scientific and theoretical basis of the research is the work of such scholars as D.V. Zhadaylo O.M. Vinnik, I.V. Spasibo-Fateyeva, T.V. Kashanina, O.R. Kibenko, I.A. Selivanova, Yu.E. Atamanova, V.M. Kravchuk, O.V. Shcherbyna, N.S. Glus, A.G. Bobkova, O.M. Davidov and the works of other scholars.

Article's main body. The rapid growth of foreign direct investment, the output of the technological division of labor beyond the borders of firms, industries, and national boundaries is accompanied by the emergence of gigantic international scientific and production complexes with affiliates in different countries of the world. Transnational corporations transform the world economy into worldwide production, providing acceleration of scientific and technological progress in all its directions: technical level and product quality, production efficiency, improvement of forms of management, management of enterprises.

In fact, a multinational corporation is a large company (or an association of companies from different countries) that has foreign assets (investments) and significantly affects any field of the economy (or several spheres) on an international scale. The share of its foreign assets is about 25–30 % of their total volume. It has affiliates in two or more countries. TNC is an association (corporation) of a private parent company (parent company) located in the country of origin (base) of its capital and affiliates owned by it but located in other (host) countries. At the same time, TNKs are not only manufacturing companies but also transnational telecommunication companies, banks, insurance and audit companies, investment and pension funds.

Conclusions and prospects for the development. In the context of the foregoing, the following should be noted: 1) the analysis of the fields of activity of TNCs indicates that «high», knowledge-intensive technologies are the decisive vector of economic development in the 21st century, and the state, accordingly, should create by means of both legal and economic mechanisms, conditions for protection and flexible integration of the national economy into the modern world of innovative economy; 2) the internationalization of the innovation activities of TNCs, in particular through the creation of foreign R & D laboratories, dramatically affects the competitiveness of host countries, and the most innovative component for today is the most crucial factor of competitiveness in the modern world economy; 3) the state should consolidate the most progressive intellectual resources of the nation (including through modernization of the material and technical base and increase of expenses for the development of the innovation sector of the economy) to consolidate the most progressive intellectual resources of the nation, and to establish at the legislative level the limits of concentration of economic power for all its subjects, and as well as a system of checks and balances in the interaction between them; 4) today, corporate law of Ukraine should be guided by the adaptation to the EU legislation, in essence, taking into account national peculiarities of Ukrainian law. The impossibility of a mechanical transfer of legal provisions is also because, within the framework of the EU, the process of harmonization of legislation is permanent and determined by the depth of conceptual approaches. This legal array needs a qualitative and systemic transformation.

Keywords: corporation, innovative development, R & D-laboratory, transnational company, corporate law.

Погрібний Д. І. Закордонний досвід правової регламентації діяльності суб'єктів корпоративного права. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2017. № 2 (9). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Pogribnyy9.pdf>.